

PLATON'UN SANAT KURAMININ DÜŞÜNSEL EVRİMİ

Emir ÜLGER*

ÖZET

Bu incelemede Platon'un sanat üzerine yapmış olduğu temel değerlendirmeler ve bu düşüncelerde var olan değişimler sanat felsefesi bağlamında analiz edilir. Düşünce tarihinde sistematik ve ontoloji temelinde geliştirilen ilk felsefi sanat kuramı Platon'un "mimesis" kuramıdır. Bu kuram, çoğu zaman basit bir taklit kuramı olarak bilinir. Bu incelemede Platon'a göre sanatın basit bir taklit olmadığı, mimesis'in belirli bir noktada sanatsal meydana getirme eylemini içerdiği fakat sanat ontolojisi açısından taklit olarak kaldığı düşüncesinin gelişimi analiz edilir. Platon'un Devlet yapılanmasında sanatın işlevinden metafizik güzele; kavramsal güzelden, matematiksel ve formel estetik düşüncesine kadar sanat düşüncesinin evrimi ve diyalektiği ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Sanat tarihinde Platon'un sanatı küçümsediği ve sanatı basit bir taklit olarak gördüğü "mit"i yaygın olarak bilinir, fakat bu incelemede bu düşüncelerin haksız olduğu, aksine Platon'da sanatın önemsendiği ve her sanata yasak koymadığı gibi mimesis kuramının, sanatı ve sanatçının yaratım sınırlarını ve biçimsel estetik olanağını, geometrik ve matematiksel olarak geliştirebilme olanağına itici bir güç yaptığı gerçeğini tartışmaktadır. Platon, sanatı sadece bir taklit olarak görmez. Sanatsal yaratıma temel alınan matematiksel ve geometrik ilkeler sanatın temel kavramlarını oluşturur. Bu ilke ve yasalar günümüz modern sanat ve estetik alanında dahi varlığını korur. Bu noktada Platoncu paradigmanın sanatı matematikselleştirerek Mimesis kuramından, matematiksel sanata geçişinin de analizi yapılır.

Anahtar Terimler: Platon, Mimesis, Sanat Felsefesi, Estetik, Güzel

(Conceptual Evolution of Plato's Theory of Art)

ABSTRACT

Art and a philosophical theory based on art were first formed by Plato in the history of philosophy. His philosophy of art is positioned in the limitations of ontology and epistemology. Existent fundamental conceptual evaluations in Plato aesthetics are analyzed in a particular logical framework. The development of the idea that art is not a simple imitation and imitation includes the act of creating at a particular point but remained as an imitation for art ontology is analyzed. In Plato's state settlement, the evolution and dialect in the idea of art are comprehensively handled, even from the function of art to metaphysics beauty, and from conceptual beauty to the idea of Mathematical and geometrical harmony. At this point, it is highly stressed that most of Plato's ideas concerning with art still dominates and current principles of industry and design aesthetics have remained under the influence of Plato as he used mathematical and geometric laws.

Key Words: Plato, Mimesis, Philosophy of Art, Aesthetics, Beauty

---

* Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2013 Güz, sayı:16, s. 15-28
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Temeller

Düşünce tarihinde sanat üzerine geliştirilen ilk felsefi kuram Platon tarafından oluşturulmuştur. Onun sanat kuramı, “*ontoloji ve epistemoloji*” sınırlarında konumlanarak önemli bir belirlenime sahip olmuş ve bir yönüyle ontolojinin diğer yönüyle epistemolojinin etkisinde kalmıştır. Platon, sanat için özel bir eser yazmamıştır. Birkaç diyalogu ve Devlet’in çeşitli bölümleri dışında sanat üzerine yazılmış özel bir metni yoktur. Fakat düşünceleri kendisinden sonra binlerce yıl kuvvetli bir etkiye sahip olacak bir kurama dönüşür. Onun sanat kuramı Yunan, Roma, Hıristiyan Ortaçağ, İslam, Rönesans ve Aydınlanma’ya hatta değişim geçirerek Marxist estetiğe kadar uzanan geniş bir etki alanına sahip olur.

Platon, sanatın felsefi değerlendirmesini yaparken ortaya bir “*sanat ontolojisi*” çıkar. Onto-felsefi değerlendirme ve sanat kuramının genel çerçevesi *idealist ve metafizik* bir temelde irdelenir. Platon, hocası Sokrates gibi “*bilme etkinliğine, ahlaka ve doğruluğa*” büyük bir önem verir ve saygı duyar. Bilgi ve bilme merakı, ona göre önemli bir erdemdir. Bu yüzden yapılan her etkinliğin bir bilgi taşıması ya da aktarması gerektiği düşünülür. Sanı bilgisinden çok ideanın doğru bilgisine yönelme her zihinsel etkinliğin temel amacı olmalıdır. Bu yüzden sanatta ve her tür yaratmada “*iyi-güzel ve doğru*”nun öncelikli olarak ele alınması gerekir. Kuşkusuz sanat alanında da “*iyi-güzel ve doğru*”yu temele almayanlar da vardır. Bu yüzden Platon’un “*şair*” olmaktan çok daha fazlasını yaptığını düşündüğü Homeros’un egemen gücüne karşı çıktığında; sanatı, akılsal bir sistem olan Devlet çatısı altında felsefenin bir alanı olarak ilk defa ele alışında da aklında bu epistemik ön kabul bulunmaktaydı.¹

Bu incelemede Platon’un sanat kuramında var olan şu tartışma konularını irdelemeye ve onlara cevap aramaya çalışacağım: Platon düşünce sistematüğinde sanat hangi ontolojik statüde konumlandırılır ve sanatsal yaratmanın doğası nedir? Bu ontolojinin yarattığı epistemolojik problemlere bağlı olarak sanat bir bilgi taşıyıcısı olabilir mi? Platon ontolojisi, zorunlu rasyonel adımları atınca sanatı kaçınılmaz olarak mimesis’e ya da zorunlu olarak taklitle mi indirger? Güzel, sanatın alanına nasıl girer? Hangi “*güzel*” (metafizik ya da duyuşsal) sanatın konusu olmalıdır? Sanat, neden Devlet gibi politik ve akılsal bir sistemi ele alan bir eserde tartışılır? Sanatın pedagojik işlevi nedir? Platon sanat kuramının nihai hedefi nedir? Sanat ve sanatsal yaratma doğası gereği mimesis’ten kurtulabilir mi? Formel ve geometrik yasaların sanatsal yaratmada temel kabul edilmesi sanatı nasıl bir sürece sokar? Mimesis kuramının kısıtlı yaratma olanağı, formel ve geometrik ilkelerin sanata temel kabul edilmesiyle mi aşılmalı istenir? Ve son olarak günümüz modern sanat ve tasarım estetiğindeki gelişmeler düşünüldüğünde matematiksel ve geometrik ilkelere bağlılık noktasında bu alanların hala Platoncu paradigmanın etkisinde olduğunu düşünebilir miyiz?

Güzel- Metafizik Güzel

Düşünce tarihinde güzeli kavramsal olarak ele alıp felsefi değerlendirmeye sokan ilk kişi Platon’dur. Bu güzel kavramından hareketle

¹ Bernstein J.M.,(1992) *The Fate of Art, Aesthetic Alienation from Kant to Derrida and Adorno*, Cambridge UK: Polity Press, s.1

yapılan düşünsel etkinlik bizi, metafizik güzele ve idealist bir sanat kuramına çıkarır. Fakat A.Baeumler “*Estetik*” adlı yazısında “*bir güzellik teorisini değil, ama bir sanat teorisini Aristoteles kurdu*” demektedir.² Bu düşüncede Tunalı’nın da belirttiği gibi Platon’a haksızlık yapılmaktadır. Çünkü “*güzel*” kavramını felsefi ve estetik açıdan derinlemesine ilk ele alan kişi Platon olduğu gibi aynı zamanda mimesis olarak bilinen sanat kuramının kökeni de yine ona dayanır.

Platon’a göre güzel nedir? sorusunun cevabını tek bir tanımla vermek zorluk taşır. Çünkü Platon genel olarak tek bir “*güzel*” tanımı kullanmaz. Örneğin *Büyük Hippias* (286a) diyalogunda güzel hakkındaki “*hazcılık ve yararcılık*” düşüncelerinin sentezi yapılır; Gorgias ve sonraki diyaloglarda “*iyi ve güzel birleşimine* gidilir; *Timaios*’da (87c) “*iyi olan her şey güzel*” olarak görülür; *Devlet*, Beşinci Kitap’ta “*yararlı olan, güzel*” olarak kabul edilir; *Symposium*’da ise “*her şey tek başına ne güzel, ne çirkin, gerçekleştirilme biçimine göre güzel ve ya çirkin*” kabul edilmiş; yine *Devlet* Beşinci kitapta “*bir davranış iyi ve doğru olarak yapılmışsa güzel*” olarak kabul edilmiştir.

Platon’un, güzel kavramına ontolojik, etik ve estetik bir ölçekte yaklaştığını görürüz. Platon, güzeli kavramsal olarak değerlendirirken onu önce duysal olandan başlatır ve en sonunda metafizik güzele ulaşır. Duyusal güzel”den “mutlak güzel”e yapılan bu düşünsel yapılanmada idealist “*metafizik bir güzel*” anlayışı geliştirildiği gibi bu düşünceyle mimesis’in olanakları da önemli bir ölçüde geliştirilmiştir.

Sanatın insan yaşamında yeri ve insanın sanat yapmasının temel nedeni nedir? Neden bir şeyler yapma-yaratma ihtiyacı duyarız? Platon bu tür soruları insanın metafizik olarak pay aldıkları “*güzel*” ideasına bağlayarak açıklamak ister. Güzel ideasından pay alan sonlu insan ruhu yaşamında sonsuz güzeli elde etmek ve ona ulaşmak ister. Bu istek, onu güzel şeyler yapmaya ve güzele katılmaya iter. Bu katılma sürecinin çeşitli katmanları ve değişik nesnelleşme şekilleri vardır. Bu noktada Platon’un sanat düşüncesi statik bir yapı barındırmaz aksine çeşitli aşamalardan geçerek diyalektik bir evrim içerir. Önce güzel kavramı ve bunun çeşitli evreleri (duysal ve metafizik), daha sonra mimesis kuramı ve en sonunda formel ve geometrik sanat ilkeleri kavrayışıyla formel estetiğe bir geçiş sağlanır. Bu düşünsel değişmelerin, Platon’un genel felsefi sisteminde var olan değişimlere paralel olduğunu da düşünebiliriz.

Platon’un sanat üzerine düşüncelerinin gelişmesinde karşımıza çıkan önemli bir kavram “*güzel*”dir. Platon düşüncesi, duysal güzelden metafizik güzele doğru olgunlaşır. *Devlet*’in Beşinci kitabında “*filozof, güzel şeyleri, asla güzelin kendisiymiş gibi ele almaz*”³ derken, tek tek güzel şeylerin doğasını aşan, onların hepsini bu kavram çatısında toplayabilmeyi mümkün kılan bir ilkeyi dile getirmek ister ve filozof gibi sanatçının da bu tekil sonlu-şeyleri güzelin kendisi olarak kabul etmemesi gerektiğine vurgu yapar. Bu tanımlamasıyla Platon, güzelin duysal alanda aranmayacağına ve güzel (tekil) şeylerin, güzelin kendisi olmayacağına vurgu yaparak duysal güzelden, mutlak güzele ya da “*metafizik güzel*”e geçiş yapmaktadır. Platon, bu noktada güzeli metafizik bir karakterde ele alırken duysal güzel’i de unutmaz. Duyusal güzel ile başlayan bu süreç tüm canlılar şu ya da bu şekilde katılır ve bu güzelden pay alma etkinliğine “*Eros*” aşamasında ortak olur.

² İ. Tunalı, *Grek Estetiği*, s.69

³ Platon, *Devlet*, 476c

Güzel nedir? sorusunu düşünce tarihinde ilk kez Platon sorar.⁴ “*Büyük Hippias*” diyalogunda güzel’in tanımı aranarak “güzel” kavramsal olarak belirlenmeye çalışılır. Yapısal anlamda denilebilir ki Platon’un “güzeli” temellendirmesiyle, mimesis arasında doğrudan bir bağlantı yoktur fakat epistemolojik ve mantıksal bir ilişki vardır. Güzel, bir gerçeklik kategorisidir ve kavramsal bir gerçekliğin dünyada anlaşılabilir olmasının evrensel anahtarıdır. Güzel, bizi sanatsal anlamda yeni bir şey yaratmaya iten (Eros) bir temel kavramdır da aynı zamanda. Mimesis, güzelle karşılaştırıldığında “*güzelin*” bir basamak üstte olduğunu da söyleme zorunluluğu vardır.⁵

Platon, *Büyük Hippias*’ta güzelle ilgili olarak şu ayırt edici soruyu sorar: “*Benim sorum, güzelin ne olduğuna, onun kavramına bütün tek tek güzel şeylerin güzelliklerini, ona katılmakla aldıkları şeye yönelir*”⁶ Burada filozofun tekil ve sonlu güzeli, güzel olarak kabul etmediği açıktır. Platon düşüncesi burada tek tek güzel olan şeylerin genel olarak katıldıkları “*tümel güzel kavramıyla*” ilgili bir sorgulamadır ve bu sorgulamanın temel amacı da metafizik güzel kavramına ulaşmak için yapılıdır. *Şölen* diyalogunda bu gelişmenin ana hatları: *Duyusal, ahlaki, entelektüel ve mutlak güzel* olarak değerlendirilir.

Platon’un güzeli duyular alanından başlatıp sürecin en üst noktasına mutlak güzeli yerleştirmesi onun düşüncesindeki idealist ve metafizik anlayışa yakındır. *Güzel’in ve Eros*’un etkisiyle ruh sahibi sonlu insanoğlu, evrendeki matematiksel ve mantıksal bu güzelin peşine düşmek isteyecektir. Bu güzelin elde edilme çalışmalarından ilki, duyusal alanda, eros ile şekillenen sevgide görülür. Platon, burada eros’un kendine yöneldiği şeyi güzel olarak kabul eder, kaçtığı şeyi de çirkin. “*Eros’un ilk yöneldiği güzel, beden güzelliğidir.*”⁷ Bu evrensel olarak bütün sonlu varlıkların karşılaşmış oldukları ilk güzel kategorisidir. Anlaşıldığı gibi filozof bu güzel kategorisini güzelin kendisi olarak kabul etmeyecektir.⁸

Platon’a göre insanın “*güzel*” ile ilk buluşması “*eros*” aracılığıyla, cinsel sevgide bulunur. Çocuk, erkeğin, güzele yönelerek kendi güzelliğini devam ettirme isteğidir. Bu anlamda güzelliği kavrama yolu eros ile mümkün olmaktadır. Eros’un hedefi “*mutlak güzelliğidir*” ve hayatın ereği de budur. Salt güzelliğe erişmiş kişi ölümsüzlüğe ve mutluluğa ulaşır. “*İnsanın, salt güzellikle karşı karşıya geldiği an yok mu sevgili Sokrates, işte yalnız o an için insan hayatı yaşanmaya değer.*”⁹ “*Aşk büyük bir tanrı’dır ve güzel’in sevgisidir.*”¹⁰ “*Aşk her zaman için ne tam mahrumiyet, ne de tam bolluk içindedir.*”¹¹ “*İnsanlar iyi olanı ister, aşk iyi olana her zaman sahip olma arzusudur.*”¹² Bu tespitler duyusal aşktan, ideal aşka geçişe olanak sunar. Bu noktada Platon’un bütün çabası duyular dünyadaki değişen ve göreceli olan nesnelere güzel-çirkin, iyi ve kötü şeyleri değişmeyen tümellerle değerlendirmek ve onların bilgisine sahip olmak için, değişmeyen bir standartlar dünyası olan idealar dünyasına ihtiyaç duymaktadır.¹³

⁴ İ.Tunalı, *Estetik*, s.132

⁵ İ.Tunalı, *Grek Estetiği*, s.132

⁶ İ.Tunalı, *Estetik*, s.43

⁷ Platon, *Şölen*, s.23

⁸ Platon, *Devlet*, 476c

⁹ Platon, *Şölen*, 211d

¹⁰ Platon, A.g.e., 201e

¹¹ Platon, A.g.e., 203e

¹² Platon, A.g.e., 206a

¹³ İ.Turgut, *Sanat Felsefesi*, s.10

Platon, daha sonra güzel kavramına *ahlaksal* bir içerik de yükler. Ona göre güzel, aynı zamanda iyi, yani ahlaki bir içeriği barındırmalıdır ve güzel aynı zamanda *“erdem ve iyidir. “Kalokagathia”*, kavramı da sanatta *“iyi ve güzel özdeşliğini”* ifade eder. Düşünce tarihinde yüzlerce yıl sürecek olan *“iyi-güzel”* birlikteliğine böylece ulaşılır. Bu kavrama daha sonra bir diğer kavram eşlik eder: *“Doğruluk !”* Buradaki doğruluk, anlaşıldığı gibi epistemolojik doğruluk değil daha çok *varlığın özünü kavrama* anlamında açığa çıkan bir doğruluktur.¹⁴ Böylece tek bir yaratıda iyi-güzel ve doğru birleştirilerek aslında üç disiplin birleştirilir: Felsefe (bilgi)-sanat (güzel) ve ahlak (iyi).

Gelinen noktada anlaşıldığı gibi Platon katı bir ahlakçıdır. Etik bir estetizasyon, sanatın ve yaşantının asıl amacıdır. *“Dünyada en doğal olan güzellik, dürüstlük ve ahlaksal doğruluktur”*¹⁵ derken ahlaki, doğruluğu ve güzeli, yaşantının içine sokarak, yaşantının estetizasyonunu, teorik ve pratik bir ölçekte değerlendirir. Platon, güzel’i en sonunda Tanrı ile ilişki içine sokar. Güzel, artık bir estetik değer değil, bütün varlıkla, var olanlarla ilgili bir temel varlık, bir *“Ousia”dır*. Yıllar sonra Plotinos, Yunus ve Mevlana’nın da güzeli, tanrı ile ilişki içine sokarak Platoncu paradigmaya katıldıklarını görürüz. Var olan mutlak Allah aşkı (güzel sevgisi) işte böylesi bir mutlak güzellik sevgisini temsil eder. Eros ile başlayan bu süreçte varlığın özüne ulaşmış olan kişi, aynı zamanda hakikate, varlığın hakikatine ulaşmış olur. Güzel’e metafizik bir şekilde yaklaşan bu gelenek Platon’dan sonra Plotinos, Yunus, Mevlana, Schelling, Hegel ve Heidegger’i etkiler.

Mimesis ve Mimesis’in Ontolojik Kökeni

“Mimesis,” yalnız sanatı belirleyen bir motif değil aynı zamanda büyük bir kültürü, antik kültür dediğimiz kültürü belirleyen bir ana kategori olarak da anlaşılmalıdır. Bu yönden daha ileri gidip bütün Batı kültürü ve edebiyatına onu uygulayanlar bile vardır.¹⁶ Mimesis, çoğu zaman *basit bir taklit-yansıtma* olarak anlaşılır. Kelimenin ilk kullanım şekli *“mimos’tur*. Bu da dans ile ilgili kullanılmıştır. *Dans eden aktör, göz boyacı* anlamında. J.B.Hofmann’a göre kelime kökü bakımından Grekçe değildir.¹⁷ Hofmann *“mimos”* kelimesi ile Hintçe *“maia”* sözü arasında bir ilgi bulur ve *“mai, mi”* köklerinden türemiş olabileceği üzerinde durur. Bu Hintçe köklerde daima bir *“aldatma, yanıltma, sanılık”* anlamı vardır. Maia sözü de yanıltıcı görünüş anlamına gelir. Mimesis veya mimesthai kelimelerinin *“sam”* aldatma anlamlarını yüklenmesi ancak Platon’un Devlet’i ile olur.¹⁸ Ayrıca mimesis kelimesinin, ilkin *“dans ile ilgili”* olduğu görülüyor. *“Önceleri dans edenin beden hareketleriyle psişik olguları dile getirdiğini ifade ettiğini (mimeisthai) bildirmek üzere kullanılan bu söz ancak sonraları genel bir kültür kavramı haline gelir.”*¹⁹

Platon’a göre varlık, idealar ve fenomenler olarak temelde ikiye ayrılır. İdeaların tekil ve sonlu birer kopyası olan tekil varoluşlar bize asıl gerçekliği

¹⁴ Schaeffer J.M.,(2000) *Art Of the Modern Age*, (Translated by Steven Rendall) s. 247

¹⁵ İ.Tunalı, *Grek Estetiği*, s.63

¹⁶ İ.Tunalı, A.g.e., s. 73

¹⁷ A.g.e., s.73

¹⁸ A.g.e., s.73

¹⁹ A.g.e., s.73

vermezler. Değişimin ve bozulmanın diyalektik yasasının mutlak olduğu *görünümler dünyası* ile mutlak gerçeklik alanı olan “*idealar*” dünyasının varlığı Platon'da “*idealar kuramı*” olarak bilinir. Platon bu kuramı kendisinden önce var olan varlığın değişim sorununa (Parmenides-Herakleitos) ve varlığın mutlak bilgisinin imkanı sorununa bir çözüm getirmek amacıyla geliştirir. Devlet adlı eserinde²⁰ hem idealar kuramını, hem devlet kuramını hem de sanat kuramının ana hatlarını oluşturur. Bu düşünsel gelişimde hedeflenen birincil amaç değişmez mutlak gerçekliğin sarsılmaz bilgisini edinmenin imkanıyla ilgili olarak ontolojik temellendirmelerin yapılmasını gerekli kılar. Bu gerekliliğe bağlı olarak denilebilir ki Platon, düşüncesini öncelikle ontolojiye, daha sonra epistemolojiye ve en sonunda sanat alanına çevirir.

Platon, mimesis kavramını çeşitli diyaloglarında kullanır. Fakat çoğu zaman bu kavram farklı anlamlarda kullanılır, ör. “*Teknik bir deyim olarak, bir etik kavram olarak ve en son sanı (doxa) ile ilgili bir taklit olarak.*”²¹ Anlaşıldığı gibi pratikte Mimesis'in karşımıza çıkmış olduğu alanlar farklı alanlar olmaktadır. Fakat biz bu kavramı ağırlıklı olarak sanat alanındaki kullanımıyla ele alıyoruz. Basit bir düşünceyle Mimesis, tıpkı bir ayna içerisine düşen görüngüler gibi her şeyi yansıtır fakat o, hala sadece bir yansıtmadır (görüntü) “*eidola*” bir gerçeklik değildir. Platon bu noktada şöyle düşünecektir: “*İstersen bir ayna al eline, dört bir yana tut. Bir anda yaptın gitti güneşi, yıldızları, dünyayı, kendini, evin bütün eşyalarını, bitkileri bütün canlı varlıkları. Evet görünürde varlıklar yaratmış olurum ama hiçbir gerçekliği olmaz bunların.*”²² Bu yansımanın bir gerçeklik yaratmadığını, sadece varolan görüngü dünyasını basit bir şekilde taklit ettiğini görmekteyiz. Bu da sanatçının yetkin ve başarılı bir yaratma meydana getirmedeğini gösterir.

Platon, sanatsal yaratma (poesis) eyleminin olasılığını üç başlıkta ele alır. “*her şeye bağlı üç sanat vardır: kullanma sanatı (zanaat), yapma sanatı (poesis), benzetme sanatı (mimesis)*”²³ Anlaşıldığı gibi sanatsal yaratma, gerçekliğin değil bir görünüşün taklididir. Bu noktada var olan sanat kategorilerine Platon'un yaklaşımı kullanım(zanaat) alanında olumlu, yapma(poesis) alanında kabul edilebilir fakat benzetme (mimesis) alanında tereddütler barındırır. Çünkü benzetmede, görünüşün taklidi yapılarak var olan gerçekliğin üçüncü dereceden taklidi yapılıdır. “*Demek bir şeyin aslından üç derece uzağını yapana benzetmeci diyorsun*”²⁴ derken Platon, üçüncü dereceden yapılan bu takliti yüksek sanata ve ahlaka uygun görmez. İşte bu noktada benzetmeci bilgidan uzak basit bir “*Mimesis*” etkinliği içindedir. Benzetmeci bir şeyler yaparken nesnelerin kendisini bilmemekte hatta bilmek de istememektedir. Platon'un ontolojik şekilde oluşturduğu eleştirilerin temelinde dolaylı da olsa sanatçının bu duyarsızlığı vardır. “*Benzetmeci benzettiği şeylerin aslını ne kendi bilir; ne de başkalarından öğrenir. Benzetmeci, benzettiği şeylerin ne olduğunu pek bilmez; yaptığı iş ciddi insanlara yakışmayan bir oyundur.*”²⁵

Platon'a göre bilme ediminin dört ögesi bulunmaktadır. 1: İdeaları ve iyi ideasını bilme. 2: Matematiksel şekiller kavrama ve bilme. 3: Sanı-doxa bilgisi ve

²⁰ Platon, *Devlet*, 386a-417b & 595a-613a

²¹ İ. Tunali, *Grek Estetiği*, s.76

²² Platon, *Devlet*, 596d-e

²³ A.g.e., 601d

²⁴ A.g.e., 597e

²⁵ A.g.e., 602a-b

nesneleri bilme. 4: İmgelem-hayalgücü.²⁶ Bu ayırmadan anlaşılacağı gibi bir ve ikinci madde epistemik açıdan daha önemlidir. Gerçek bilgi etkinliğinin konusu da bu iki alandır fakat diğer iki madde de bize başka olanaklar sunmaktadır. Sanı bilgisi ve hayalgücü birleşince, matematiksel ve ideal olana doğru bir yetkinleşme olanağıyla sanatsal yaratma alanında önemli bir katkıda bulunur. Sanat alanında yaratıcı imgelem işte bu olanağa sahip olduğu için ayrıca önemlidir. Bu noktada Mimesis'in konumlanma şekli de değişiklik gösterecektir. Platon bu noktada epistemik ayırma paralel Mimesis'i de idealist bir bağlamında ayırma tabii tutacaktır. “*Dülger sedir ideasını, bizce aslımı, özünü yapmaz, bir çeşidini yapar...Sedirin aslımı yapmadığına göre gerçeğini değil, gerçeğine benzeyen bir örneğini yapmış olur.....Benzetmenin ne olduğunu düşünelim mi? Üç türlü sedir olmadı mı şimdi? Biri asıl sedir ki onu yalnız Tanrı yaratabilir diyebiliriz.*”²⁷ Bu noktada Platon Tanrısal yaratmanın dışındaki bütün yaratmaları taklitle indirger. Fakat bu taklit tek bir çerçevede ala alınmaz. Platon yapısal olarak mimesis'i üçe ayırır: 1. *Pay alma-katılma (methexis)* 2: *Aynı gibi özdeş olma (homoiosis)* 3: *Benzeme (paraplesia)*.²⁸ Bu ayırım ile Mimesis'in sınırlarının genişletilmesi de mümkün olacaktır. Denilebilir ki işte bu üç olanak, aslında sanatçıya belirli bir yeterlilik olanağı sunduğu gibi sanatsal yaratma sürecinde formel estetiğe geçişin de bir zemini olmaktadır. İşte bu noktada Platon açısından kabul edilebilir doğru taklidin de yolu açılır. Doxa'yı değil, epistemi hedefleyen ve ideaları matematiksel ve geometrik bir şekilde kavramaya ve yansıtmaya çalışan sanat, ideaya doğru bir şekilde katılma ve yansıtırma noktasında Platon'dan destek görecektir.²⁹

Genel anlamda Yunan felsefesinde “*yaratma*” bir şey meydana getirme “*poesis*” kavramından gelir. Aslında Platon sanatın bir yaratma-poesis olduğu düşüncesine katılır, fakat onun asıl itirazı sanatın *varoluşsal özü* açısından, *mantıksal ve ontolojik* bir kökenden kaynağını alır. Asıl sorun sanatsal yaratma eyleminde değil, ontolojik varlık kuramı temelinde gelişir. “*Poiesis (yaratma) dediğimiz şey çok geniştir biliyorsun, var olmayan bir şeyi var etmenin her türlüüne poiesis deriz. Böylece her sanatın yaptığı bir poiesistir; her yaratan da poietes'tir.*”³⁰ Anlaşıldığı gibi Platon burada sanatın bir “*yaratma*” eylemi olduğunu itiraf eder. Aslında bu noktada sanatın bir “*yaratma*” olduğunu Aristoteles'ten önce söyleyen yine odur. Fakat bu yaratma etkinliğinde eserin yaratılma sürecinde duyuşsal ve düşünsel yönden her zaman bir eksiklik bulunmaktadır. Çünkü Platon'a göre bu yaratma, ontolojik anlamda bir yaratma değildir. Bunun gerekçesini anlayamayan sanatçı bu sahte taklit eylemiyle bir şey yarattığını “*sanı bilgisine*” dayanarak düşündüğü için bilgisizdir. Platon açısından sanatın, sanat eserinin yapım sürecinin ya da onun insanda yarattığı duygu ve düşüncelerin etkisinden çok eserin ontolojik statüsü ve gerçekliğe bağlanması ön planda tutulmaktadır. Ancak bundan sonra sanat eserinin diğer kategorileri değerlendirmeye katılır ve sanat, teknik bir ustalık olarak ve kısmen yaratma olarak görülür. Sanat ve zanaat'ın bu birlikteliği ve sentezi “*tekhne*” kavramı altında ele alınarak bizi “*yapısal ve ontolojik*” bir temelde kaçınılmaz olarak Mimesis'e götürür.³¹

²⁶ Cross R.C. & A.D.Woozley, *Bilgi İnanç ve Formlar, İdealar Kuramı*,s.51

²⁷ A.g.e., 597a-d

²⁸ Platon, *Devlet*, 595a-606a

²⁹ Platon, *Şölen*, 205b-c

³⁰ Platon, *Şölen*, 205b-c

³¹ Platon, *Devlet*, 601 a-d

Platon'un sanata getirdiği temel eleştiri özellikle Homeros örneğinde, sanatçının ele aldığı fenomen dünyasını ve bir sanatsal aracın -örneğin şiir- dile getirdiği şeylerin mutlak doğru bilgi kabul edilmesine karşı gelişen bir itirazdır.³² Sanat, doxa ile ilgilenmekte felsefe ise akılla ilgilenmektedir. Felsefe, akılsal bir temel gerektirir. Oysa sanat, bir "doxa-sanı" bilgisi olduğu için gerçek bir bilme etkinliğinin temeli olamaz. Bu noktada sanat, kalıcı bir bilgi oluşturamaz ve sanat bir bilgi taşıyıcısı da olamaz. İşte tam bu noktada sanat tarihinde var olan yanlış bir inanış ortaya çıkar: Platon'un *bütün sanatçıları devletten kovması!* Oysa ki böyle bir durum söz konusu değildir. Şöyle ki, Platon, sanatsal yaratmanın üstünlüğüne inanır, onun devlette sansür koyduğu grup, salt taklit eylemini bilgisizce sürdürüp bunu hakikat bilgisi olarak sunanlara karşıdır. "*Resim ve her benzetmeci sanat, doğrudan uzak kalır; bilgeliğe karşı koyan yanımızla düşer kalkar, sağlam ve gerçek hiçbir şeyin ardına düşmez.*"³³ Anlaşıldığı gibi Platon, her çeşit sanata karşı değil, yanlış yöneltilen bir akla hizmet eden ve yanlış bir içeriğin sanat aracılığıyla doğru gibi verilmesi durumuna karşıdır. "*Şiir konusuna dönersek, bu başıboş sanatı devletimize almamakta haklıydık, aklın gereğine uymak ödevimizdi.*"³⁴ Platon'un sanatçıları Devlet'ten kovma mitinin düşünce tarihinde yanlış anlaşıldığıyla ilgili olarak Collingwood da kuvvetli bir eleştiri yükseltir. Collingwood, Devlet'in 392-398a-595a-607a'sını referans göstererek Platon'un yüksek ve yapıcı sanata hiçbir zaman karşı çıkmadığını ileri sürer. Düşünür bu konuda, *The Principles of Art*, kitabının *Art and Representation* kısmını ayrıntılı bir şekilde Platon'u savunmaya ayırır.³⁵

Gelinen bu noktada olması gereken gerçek sanat neyi ele almalıdır, sorusu haklılık kazanır. Platon'un hakiki sanat dediği alan, mutlak güzelliğe yönelmiş, bilgi tarafımızı besleyen, ahlaki, metafizik güzeli kavramış ve doğruluğun bir sentezini yapabilen bir sanat olmaktadır. Platon, yüksek sanata, gençlerin eğitiminde özellikle önemli bir yer verir. Yüksek sanatın pedagojik işlevi işte tam bu noktada öne çıkar.³⁶ "*Gençlerimiz, sağlam bir iklimin insanları gibi, çevrelerindeki her şeyden faydalansınlar, güzel ülkelerde bir meltemin kanadında*

³² Bu konuda Platon'un açıklamak istediği olgu şudur. Bir roman, tiyatro ya da trajedi hiçbir zaman nesnel bir gerçeklik yada tarihsel bir bilginin doğruluğunu taşıyamaz. Bir romana (Ör. İlyada) yada Trajediye bakarak geçmiş yada sosyal yaşantı hakkında tam ve doğru bir bilgiye sahip olamayabiliriz. Çünkü oyun ya da bir kurgu olan bu hikayeler olgusal bir tarih bilgisini ve hakikati ifade etmezler. Elbette bunların da ifade ettiği bir hakikat vardır; fakat bu kurgusal bir zeminde hikayenin kurgusal zemininde gerçekleşen bir iç tutarlılıktır. Bu yüzden bir oyunu ya da trajediyi gerçek bir tarihsel ve sosyal bilgi içeriyormuş gibi izlemememiz gerekir. Bu sav aslında Aristoteles'in de kabul ettiği bir savdır. Çünkü o da Poetika da özellikle bu konu üzerinde durur. Tarih ve Trajedi farklı şeylerdir. Ör Shakespeare'in "J. Caesar" oyununda, Brutus sahnesinde varolan Trajik durumu, gerçekten de bu kişiler, bu şekilde yaşamış mıdır? bunu gerçekte hiçbir zaman bilemeyiz; çünkü bu Shakespeare'in kurgusundan ibarettir. Dolayısıyla bu anlatıyı **doğru bir bilgi** olarak kabul etmemizin sakıncaları olacağına Platon, Homeros örneğinden hareketle yüzlerce yıl önce değinmiştir.

³³ Platon, *Devlet*, 598b-c

³⁴ Platon, *Ag.e.*, 607b

³⁵ Collingwood R.G.,(1958) *The Principles of Art*, USA:Oxford University Press, s.46-47

³⁶ Bu noktada Platon'dan günümüze kadar varlığını gösteren bir gelenek başlar. Politik en yüksek örgütlenme olan Devletin temeli olarak kabul edilen Anayasa metinlerine "*Temel Halk ve Özgürlükler*" başlığı altına "sanat yapma özgürlüğü" girmiş ve "Sosyal ve Ekonomik Haklar" başlığı altına da "Gençliğin korunması yasası" yerleştirilmiştir.

*gelen sağlık gibi, sanat eserleri de onların gözlerine, onların kulaklarına, mutlu etkiler sağlayan birer kaynak olsun. Gençlerimiz, ta çocukluktan güzelliği sevmeye, güzele benzemeye, onunla bir olmaya, kaynaşmaya özensinler.*³⁷ Anlaşıldığı gibi Platon, hakikati kavramış ve ahlaki ve epistemik doğruluğu amaç edinmiş bir sanata karşı durmamış aksine ona gençlerin eğitiminde önemli bir görev ve sorumluluk vermiştir.

Mimesis'ten Formel Estetiğe Geçiş

Platon'un ilerleyen yıllarda sanat ve Mimesis ile ilgili düşünceleri değişir. Daha önceki değerlendirmelerden yapısal olarak tam olarak kopmaz fakat farklı değerlendirmelerde bulunur ve düşüncesindeki evrim sanatla ilgili düşüncelerinde yeni bir evreye ulaşır. Artık basit bir Mimesis kavramından çok sanat alanında var olan *matematikselsel ve geometrik* ilkelere vurgu yapar. Artık sanata, "*formların güzelliği*" bağlamında yaklaşır. Bu noktada şöyle düşünür: "*Formların güzelliği deyince ben, burada büyük yığınun bununla düşündüğü şeyi anlamak istemiyorum; örneğin canlı varlıkların veya resimlerin formlarının güzelliğini; tersine formların güzelliği deyince, düz veya çember şeklinde olan ve buna göre de pergel, cetvel ve minkale ile çizildiği şekilde düzeyleri ve küpleri kastediyorum.*"³⁸

Genellikle "tekhne" olarak kavranan sanat, bilme ve yapmayı içerir ve varılması amaçlanan sonu ve bu sona ulaşmak için en iyi araçları bilmedir. İyi bir sanatçı, sanatını gerçekleştirmek istiyorsa, kendi iç kavrayışına uyarak ölçü, düzen, oran ve simetri içinde yapıtım ortaya koymalıdır. *Her şeyden önce sanatçı, eğer iyi çalışmak ve başarılı olmak istiyorsa, ölçünün yapısını iyi bilmelidir.*³⁹ Platon, bu noktada iyi bir sanatçının neler yapması gerektiğine vurgu yaparken tekhne vurgusunda ölçü-orantı ve simetriyi, yani matematikselsel-formel estetik ilkelerini gündeme getirir. Devlet'te Mimesis, katı bir çerçevede düşünülmüş fakat ilerleyen yıllarda sanat düşüncesi tıpkı Devlet kuramında olduğu gibi yapısal değişiklikler geçirmiştir. Platon ilerleyen yıllarda Mimesis'in bir noktada kabul edileceğine de vurgu yapar. Hakiki taklit (eikastike) olmalıdır der fakat sahte taklit olmamalıdır. Uygun ve uygun olmayan öykünmenin hangisi olduğunu belirlemek de kuşkusuz devletin ahlaki amaçlarına bağlı olarak değişmektedir.

Güzel'in "iyi" ile olan özdeşliği ve güzelin mantıksal belirlenimi yanında "*düzen-oran ve simetri*" ile koşutluğu onu bu evrende özel bir noktaya çıkartmıştır. Platon'un sanat düşüncesinde Mimesis, güzel-iyi ve doğrulukla mantıksal bir bağlantı içinde düşünülür. Her kavramsal yapı diğerini gerekli kılarak belirli bir noktada eksiklik taşır. Aslında bu eksiklik insan ruhunda da var olan bir eksikliklerdir. "Eros" bir yerde eksiklik taşımaktadır ve zaten bu eksikliğin bilincinde olduğu için bir arayışa girmiş ve bu uyumsuzluğu çözmeyi istemektedir. Çünkü: "*Uyumun bozulduğu yerde acı meydana gelir.*"⁴⁰ Bu arayış bizi ruha, ideaya yöneltmektedir. Platon bu noktada ruhsal yaratmada düzen ve orantıya gönderme yaparak uyumun bozulmasının acı getireceğini söyler. Bunu ancak epistemeye sahip olan sanatçı kavrayabilir. Bu noktada basit bir şekilde mimesis etkinliği içinde olan sanı bilgisine sahip sanatçılar ortaya çıkar. Platon bu

³⁷ Platon, *Devlet*, 401e-d

³⁸ Platon, *Philebos*, s.51

³⁹ Platon, A.g.e., 50e-51d-64e

⁴⁰ A.g.e., s.32

gelişmeyi birkaç istisnai durum hariç sert bir şekilde eleştirerek basit bir taklidi kabul etmez. Bu çalışmamalar bizi akıldan uzaklaştırır, ruhun taşkın yanlarıyla rasyonelliğimizi kaybetmemizi sebep olur, uyumu değil, uyumsuzluğu model alırlar. Fakat yine de bu tür eserleri kitleler beğenmektedirler. Bunun nedenini de ruhumuzun derinliklerinde saklıdır. *“Her türlü benzetmelere elverişli olan bizim bu taşkın yanımızdır. Hep bir örnek kalan akıllı, durgun yanımız pek benzetmeye gelmez, benzetilse de eğlenmek için tiyatroya dolmuş her cinsten insan kalabalığı zor anlar bunu, çünkü halk kendisine benzeri sunulan aklın ne olduğunu pek bilmez.”*⁴¹

Sanatçının (ya da benzetmecinin) güzel olarak ele aldığı duyuşal formlar, *güzel bir şeydir, fakat güzelliğın kendisi değildir.*⁴² Ciddi sanatın da bu etkinlikte ideal olan formları ele alması zorunlu bir gereklilik olarak görülür. Buna en güzel örneği zaten geometrik bir akıl sahibi olan Demiourgos evreni estetik olarak yaratırken gösterir. *“Biraz düşününce farkına vardı ki, gözle görünecek şekilde yaratılmış şeylerden, hiçbir zaman zekası olan bir bütünden daha güzel zekasız bir bütünden başka hiçbir varlıkta ruh olmayınca zeka bulunamayacağını da anladı. Bu düşününce sonunda zekayı ruha, ruhu da bedene koydu ve evrene özü bakımından mümkün olduğu kadar iyi bir eser yaratıcısına şekil verdi. İşte bu temelin, yakın düşünüşe göre gerçekten ruhu, bir zekası olan bu evrenin bu canlı varlığın tanrı kavrayışıyla yaratıldığını söylemek gerek.”*⁴³ En büyük sanatçı, şüphesiz bu evreni yaratan Tanrıdır. Tanrının bu yaratma etkinliğini anlamaya çalıştığımızda karşımıza sayılar, geometri ve formlar çıkmaktadır. O halde sanatçı bu noktada Tanrı'yı, onun araçlarını kullanarak taklit etmelidir.

Platon adım adım Mimesis'ten uzaklaşarak matematiksel ilkeleri temel alan bir düşünme eğilimine daha fazla vurgu yapar. İşte bu noktada “form” güzelliğine değinir: Form güzelliği, asla bir nesnenin güzelliği ile aynı şey değildir. *Form güzelliği daha çok bir nesneyi güzel kılan ilkedir. Formlar, böyle bir ilke olarak nesne üstü tözlerdir.* Burada Platon, “form”a vurgu yaparken, maddeye ikinci bir planda yaklaşmaktadır ki bu da şaşırtıcı değildir. Platon açısından sanatsal eserde yetkin taklidin gerçekleşmesinin olanağını ancak formel araçlar mümkün kılar ve sanat da maddeden uzak, soyut anlatım olanaklarına ne kadar yaklaşırsa o kadar derinlikli bir anlama ulaşabilir. Anlaşıldığı gibi Platon burada vurgulana form kavramı, tümel olan ideal formları salık vermektedir. İşte bu noktada güzellik, *“orantıdan ve doğru orandan”* başka bir şey değildir.⁴⁴

“İmdi, iyi olan her şey güzeldir, güzel de hiçbir zaman orantısız değildir. O halde esas olarak şunu düşünmek lazım gelir: Bir canlı güzel olabilmek için tam orantı halinde bulunmalıdır. Ama biz de orantuları, ancak küçük şeylerde sezip, onlarda hesaba katıyoruz, en önemlisi en büyük şeylerde ise, farkına bile varmıyoruz.... Düşünmeyiz ki kuvvetli ve her bakımdan büyük bir ruh, çok zayıf çok küçük bir tende bulunursa, yahut da durum, bunun tamamen aksi olursa, canlı bir bütün olarak güzel olamaz, çünkü orantısızdır, orantı ise her şeyin başında

⁴¹ Platon, *Devlet*, 604e, s.267

⁴² Platon, *Devlet*, 476c

⁴³ Platon, *Timaios*, 30b

⁴⁴ İ.Tunalı, *Estetik*, s.145

gelir. Aksine olarak orantı olursa, bu orantıyı gören görebilen için, gördüğü şeylerin en güzeli en hoş olanıdır.”⁴⁵

Platon, düşünce sistemini matematiksel ölçü-düzen ve simetri yanında geometrik şekillere indirgeyerek sanat açısından da çok önemli bir adım atar. *Formel* estetiğin bu ilkeleri yüzlerce yıl sonra da hala kabul gören temel yasalar olarak kabul edilmiştir.⁴⁶ Böylece, Mimesis’in sınır-çerçevesi Platon tarafından genişletilir. Bunun sonucu olarak sanatsal yaratmada klasik Mimesis kavramı yerine artık sanatsal yaratmanın matematiksel ve geometrik formları sayesinde sanatsal eser yaratma süreci daha üst bir kategoriye çıkartılır.⁴⁷

Tanrının araçları matematiksel araçlar olduğu için sanatçının bunları kullanması gerekir. “*Bunlar (yani bu düzeyler ve çemberler) başka nesnelere olduğu gibi, bir başka şeye göre güzel olmayıp, daima ve daima vardılar, kendi başlarına güzeldirler ve bunlar özleri gereği güzeldirler ve belirli kendilerine özgü bir haz duygusuna götürürler.*”⁴⁸ Geometrik formların güzelliğinde sanatçının öğrenecek çok şeyi vardır. Çağdaş sanat eğitiminin de temelinde bu geometrik formlar yer alır. Bauhaus’un düşünsel temellerinde de aynı vurguyu yüzlerce yıl sonra görürüz.⁴⁹ Sanat, ancak geometri ve matematik bilimlerin bu katkısıyla, zamanın değişimine meydan okuyan ve kalıcı olan eserler yaratabilme olanağına ulaşabilir.

Matematiksel ilkeleri ve geometrik formları daha çok kullanan sanat türleri (Müzik, mimari, resim v.b.) zamana bağlı farklı estetik beğenilerin gelip geçici değişimine karşı koyarak evrensel bir “*klasik*” dediğimiz sanat eserleri kategorisini oluşturmuştur.

Değerlendirme

Diyebiliriz ki Platon, eserlerinin hiç birisinde bütün sanat türlerini kapsayan genel bir “sanat” kavramını kullanmaz. Genelde ressam, heykeltıraş, dülger, zanaatkar ve müzisyeni farklı metinlerinde farklı şekillerde ele alır. Örneğin sanatçıların devletten atılması mitinde olduğu gibi bütün sanatları kapsayan genel bir “sanat” kavramı kullanmış değildir. Hatırlanacağı gibi: *Şiir konusuna dönersek, bu başıboş sanatı devletimize almamakta haklıydık, aklın gereğine uymak ödevimizdi*⁵⁰ derken, tekil bir sanat türünden “özel” olarak bahsetmektedir. Bu noktada genel bir sanatın olumsuzlanmasını görmeyiz fakat özelde çağının baskın şiir sanatı ve şairlerinin genel tavırlarına karşı eleştirel(etik ve felsefi) bir itiraz açıktır.

Platon’un düşünceleri bazı noktalarda değişiklik gösterse de sanatsal eser yaratma ile fayda sağlayan, işlevsel bir ürün olan zanaat eserinin yaratılması süreci arasında fark görmeme eğiliminin sürdürüldüğünü görürüz. Hepsinin kökeni

⁴⁵ Platon, *Devlet*, 33b

⁴⁶ Bu konuda *Bauhaus* okulunun kuruluş mantığının Platoncu bu ideale çok yakın olduğunu ileri sürebiliriz. *Bauhaus Okulu* da “*sanat ve zanaat (teknik)*” birleştirerek, işlev ve biçimsel estetiğin ilkelerini “formel estetik” kurallar çerçevesine ön plana çıkartmaktadır. Ayrıntılı tartışma için bakınız, W. Gropius, *Yeni Mimari ve Bauhaus*, s. 32-36 & F. Whitford, *Bauhaus*, s.55-61-103

⁴⁷ W. Gropius, *Yeni Mimari ve Bauhaus*, s.36 & F. Whitford, *Bauhaus*, s.55-61

⁴⁸ Platon, *Philebos*, s.51

⁴⁹ F. Whitford, *Bauhaus*, s.55-61 & *Colour and Form*, s.103-115

⁵⁰ Platon, *Devlet*, 607b s.269

"tekhne"den kaynaklanır. Onun çağında salt estetik obje üretme anlayışı zaten gelişmemişti ve sanat eseri denildiğinde "sanat ile zanaat"ın ortak sahip olduğu "tekhne" kavramı zihinlerde canlanmaktaydı. Platon çağında baskın olan "sanat ve zanaat" yakınlığı, zamanla kopma yaşamış fakat yüzlerce yıl sonra tekrar birleşme eğilimine girmiştir.⁵¹

Bu incelemede Platon'un sanat düşüncesinde var olan evrimin izlerin sürmeye çalıştık. Anlaşıldığı gibi Güzel kavramı ve güzelin kavramsallaştırma denemelerinde felsefe, etik, bilgi ve sanat alanıyla ilişkili bir "güzel" kavramından, sanatın taklit olma durumuna "Mimesis"e ulaştık. Güzelin tanımını yapmak ne kadar zorsa Mimesis'in tanımını yapmak da benzer şekilde zordur. Çünkü Platon "Mimesis" kavramını çeşitli diyaloglarında kullanır ancak dile gelen Mimesis deyimini, farklı anlamlarda kullanılır. Örneğin *teknik bir deyim olarak, bir etik kavram olarak, nihayet sanı (doxa) ile ilgili bir taklit olarak.*⁵² Platon, bu noktada sanat alanının basit bir taklit kavramıyla açıklanamayacağını farkındadır. Bu yüzden düşüncelerinde matematiğe geçiş, sanat düşüncesinde de görülür. Böylece Platon ilerleyen yıllarda Mimesis'ten daha az bahsetmeye başlar. Sanat ve poetika ile ilgili düşünceleri artık daha farklı bir noktadadır.

Platon, yaşı ilerledikçe Pythagoras etkisine daha fazla girer ve onun en fazla etkisi görülen diyalogu da Timaios'dur. Demiourgas, evreni noetik (*intellektüel-düşünülen*) bir evren olarak yaratmış ve kurmuştur. Bu eylemde "Tanrı" en büyük sanatçı olarak "düzen-oran ve simetriyi" "iyi-güzel ve doğru" bir bağlamda yaratmıştır. İşte bu noktada sanat, tanrısal bir alan olan matematik ve geometriyi kullanmalıdır. Bu kabul edilebilir bir taklittir çünkü, duyuşsal fenomenler bağlamında basit bir taklit değil aksine, soyut-formel ve matematiksel formların taklididir. Aslında bu düşünceleri Platon Şölen'de dolaylı da olsa dile getirmişti: "*Ama canlarında bereket olanlara gelince; çünkü böyleleri de var; onlar bedenden çok daha bol verirler can ürünlerini. Nedir canın ürünleri? Düşünce ve daha ne varsa. İşte bütün yaratıcı şairler ve sanatlarına yenilik getiren işçiler bu canı bereketli insanlardır.*"⁵³ Burada aslında bazı sanatçıların aslında başarılı bir poetik eser yaptığını da itiraf etmiş olur.

Hatırlanacağı gibi Platon, yaratılan bu poetik eserlerin kabulünde bir çerçeve oluşturmuştu. Bu düşünce, matematik sınırlarına konumlanır. İşte bu noktada Mimesis ve güzel paralel düşünülür. Çünkü ona göre *form güzelliği* ile *nesne güzelliği*ni eşit kabul edilmez. Bu kavramlar birbirine taban tabana zıttır. Form güzelliği, geometrik biçimsel estetiğin asıl ilgi alanı olmalıdır. Platon, Protogoras diyalogunda bu karşıtlığı ısrarla dile getirir.⁵⁴ Böylece artık gelinek noktada sanatın üretim araçlarındaki gelişmede matematiğin her geçen gün artan bir ağırlığı göze çarpar. Ayrıca bu matematikselleştirme eğilimiyle, fenomen ve duyuların belirleniminden bir kaçış imkanı da mümkün olmaktadır. Böylece felsefe ve bilimde olduğu gibi sanatın da temel ilkesi *matematik ve geometri* olur. Bu noktada Whitehead'ın da işaret ettiği gibi Platon, *modern bilim ve sanata daha yakın tespit ve değerlendirmelerde bulunmuştur.*⁵⁵ Onun matematiksel ve

⁵¹ W.Gropius, *Yeni Mimari ve Bauhaus*, s.11-32&& F.Whitford, *Bauhaus*, s.55-61

⁵² İ.Tunalı, *Grek Estetiği*, s.76

⁵³ Platon, *Şölen*, 209 a, s.53

⁵⁴ Platon, *Protogoras*, 313c-319a-323c-324c-329c-e

⁵⁵ Whitehead A.N. (1975) *Science and Modern World*, s.40

geometrik yasa anlayışı, günümüzde özellikle modern sanat ve tasarım alanında hala kuvvetli bir şekilde kabul edilmektedir.

Anlaşıldığı gibi Platon'un genel düşüncesini sanattan hareketle de okuyabiliriz. Platon düşüncesinin diyalektik izleri sürülerek yetkinleşen bu sistem sanatsal süreçte bizi, ne sadece basit bir taklit eylemine, ne sadece güzelden pay almaya, ne de basit bir şekilde Devlet'ten kovulma mitine götürmez. Platon'da "*sanatsal yaratma düşüncesi,*" *duyusal güzelden, kavramsal güzele geçer; kavramsal güzelden mutlak güzel ve hakikate yönelir* buradan mimesis'e ve buradan da artık *biçimsel estetiğin evrensel kural ve ilkelerine* ulaşarak bugün dahi sanat ve tasarım eğitiminin temelinde olan *matematiksel ve geometrik yasallığa* ulaşır. İşte bu gelinen noktada son olarak diyebiliriz ki sanatsal eser yaratma süreci Platon açısından her zaman özel bir statüde değerlendirilerek ayrıcalıklı bir yerde konumlandırılmış; sanat, özel bir alan olarak basit taklitçilerin güdümünden kurtarılmış, "*sanat yapıtı, tinsellik kazanmış nesne*"⁵⁶ olarak görülerek sanatın, felsefi bir nitelik kazanması mümkün olmuş ve son haliyle de sanatın anlaşılabilirliğinin temeli matematik ve geometriye indirgenerek objektif estetiğin de temelleri oluşturulmuştur.

---

⁵⁶ İ.Tunali, *Tasarım Felsefesi*, s.62

KAYNAKLAR

- ARİSTOTELES, (1996) *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, 2. Baskı, İstanbul: Sosyal Yayınları
- ARİSTOTELES, (2007) *Poetika*, çev. İsmail Tunalı, Ankara: Remzi Kitabevi
- BERNSTEIN, J.M., (1992) *The Fate of Art, Aesthetic Alienation from Kant to Derrida and Adorno*, Cambridge UK: Polity Press
- COLLINGWOOD, R.G., (1958) *The Principles of Art*, USA: Oxford University Press
- CROSS, R.C. & A.D. Woolzley, (2010) *Bilgi İnanç ve Formlar, İdealar Kuramı*, Derleme: Ahmet Cevizci, İstanbul: Gündoğan Yayınları
- GROPIUS, Walter, (1967) *Yeni Mimarlık ve Bauhaus*, çev. Özgencil Aksoy, Erdem Aksoy İstanbul, T.M.M.O.B. İstanbul Şubesi
- İHSAN, T., (1993) *Sanat Felsefesi*, İzmir: Üniversite Kitabevi
- KAGAN, M. (1082) *Estetik*, çev. Aziz Çalışlar, Ankara: İmge Yayınları
- LENOIR, B., (2005) *Sanat Yapıtı*, çev. Aykut Derman, İstanbul, YKY
- NİETZSCHE, F.W., (1995) *The Birth of Tragedy*, (Translated by C.P. Fadiman) Newyork-London Dover Publications
- PLATON, (2001) *Timaios*, çev. Erol Güneş- Lütü Ay, İstanbul, Sosyal Yayınları
- _____ (2000) *Şölen*, çev. Cenap Kaya, İstanbul, Sosyal Yayınları
- _____ (2005) *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul, 9. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları
- _____ (1987) *The Republic*, Second Edition UK, London, Penguin Classics
- _____ (1998) *Philebos*, çev. S. Esat Siyavuşgil, İstanbul, Yeni Gün Haber Ajansı Yayın
- _____ (2001) *Protogoras*, çev. N. Şazi Kösemihal, İstanbul, Sosyal Yayınları
- SCHAEFFER, J.M., (2000) *Art Of the Modern Age*, translated by Steven Rendall, New French Thought, Princeton, UK
- TUNALI, İsmail, (2002) *Sanat Ontolojisi*, İstanbul, İnkılap Yay.
- , (1993) *Grek Estetiği*, İstanbul, Remzi Kitabevi
- , (2007) *Estetik*, 10 Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi
- (2009) *Tasarım Felsefesi*, 3 Baskı, İstanbul, Yem Yayınları
- WHITEHEAD, A.N., (1975) *Science and Modern World*, Fontana Books, London, Cambridge, University Press
- WHITFORD, F., (2000) *Bauhaus*, Thames-Hudson, London